

פרשת ראה: האם מותר לקבל צדקה מה"קרן לידידות"

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שיש לפתוח את היד לעניים ולנזקקים ולתת להם צדקה. כפי שכתב הרמב"ם בספר המצוות, מעבר לכך שיש מצוות עשה לתת צדקה - יש גם איסור לאו (לא תעשה רלב) וביטול עשה (עשה קצה) שלא לתת. האם בעקבות כך כל עני שמבקש צדקה צריך לתת לו כדי לא לחטוא? מדברי הגמרא במסכת כתובות עולה שלא:

הגמרא במסכת כתובות (no ע"א) מספרת, שרבי חנינא היה רגיל לשלוח לעני מסוים ארבעה זוזים כל ערב שבת לצרכי השבת והשבוע. פעם אחת שלח את אשתו למסור את הצדקה, וכשחזרה אמרה לו שאותו אדם כלל אינו עני, ושהיא שמעה מעבר לדלת ששואלים אותו בני ביתו אם הוא מעדיף לאכול היום בכלי זהב או כלי כסף.

השיב רבי חנינא לאשתו, שדווקא יש דבר טוב בכך שאותו אדם התגלה כרמאי, שכן בזכות אותם רמאים כאשר רואים עני ברחוב אפשר לתלות שמדובר ברמאי, ובכך להיפטר מחובת נתינת צדקה לכל עני שרואים, ובלשון הגמרא:

"רבי חנינא, הוה ההוא עניא דהוה רגיל לשדורי ליה (= לשלוח לו) ארבעה זוזי כל מעלי שבתא. יומא חד שדרינהו ניהליה ביד דביתתו (= אשתו), אתאי אמרה ליה: לא צריך (לתת לו צדקה) שמעי דהוה קאמרי ליה: במה אתה סועד היום, בכלי כסף או בכלי זהב? אמר, היינו דאמר רבי אלעזר: בואו ונחזיק טובה לרמאים, שאלמלא הן היינו חוטאים בכל יום."

כמובן שאותה מימרא בגמרא לא באה לומר שיש להימנע מלתת צדקה, מצווה שהפליגו חז"ל בחשיבותה בפרק ראשון של בבא בתרא, אלא שיש לבחון למי יש לתת. בעקבות העיסוק בדיני צדקה בפרשה, נעסוק השבוע בשאלה האם מותר לקבל צדקה או מתנות מגויים, והאם יש חילוק בין קבלה מאדם פרטי לקבלה מאדם ציבורי.

קבלת צדקה מגוי

האם מותר לקבל צדקה מגוי? בעניין זה יש סתירה בדברי הגמרא, סתירה שכפי שנראה הובילה למחלוקת אחרונים:

מצד אחד, הגמרא במסכת סנהדרין (כו ע"א - ע"ב) עוסקת בדיני קבלת צדקה וכותבת, שבמקרה בו אדם מקבל צדקה מגוי הוא נפסל לעדות. בטעם הסיבה שנפסל לעדות הסביר **רש"י** (ד"ה אוכלי) שקבלת צדקה מגוי מהווה חילול שם שמים (כיוון שנראה שיהודים אינם עוזרים לאחיהם וצריכים לעזרת הגויים), ואדם שמחלל שם שמים פסול לעדות.

ואמנם, דווקא משום שהחשש הוא חילול שם שמים - ישנם מקרים בהם אין איסור לקבל צדקה מגוי. לדוגמא, כאשר נתינת הצדקה מתבצעת בצנעה ואין בה ביזיון וחילול. כמו כן, במקרה בו מקבל הצדקה נמצא בסכנת נפשות, מותר לו לקחת את כספי הצדקה אפילו בפרהסיא והאיסור לחלל את ה' נדחה, ובלשון הגמרא:

"אמר רב נחמן: אוכלי דבר אחר (= מקבלי צדקה מגויים, רש"י) פסולין לעדות. הני מילי (במה מדובר?) בפרהסיא, אבל בצינעה - לא. ובפרהסיא נמי לא אמרן (שפסולים לעדות) אלא דאפשר ליה לאיתזוני בצינעה, וקא מבזי נפשיה (= ומבזה את עצמו) בפרהסיא, אבל לא אפשר ליה - חיותיה הוא."

מצד שני הגמרא במסכת בבא בתרא (י ע"ב) עוסקת בהלכות צדקה, ומביאה סיפור על הורמוז המלכה (שהייתה גויה), ורצתה לתת לרבי אמי שהיה גבאי צדקה כסף לחלק לעניים. רב אמי סירב לקבל ממנה, מכיוון שכאשר עם ישראל מקבל צדקה מהגויים, הוא מוסיף להם זכויות בשמים ומחזק אותם ('ביבש קצירה תשברנה') - מכאן עולה שאסור לקחת כסף מהגויים בכל עניין.

על אף שהגמרא בהמשך מסייגת וכותבת, שמשום שלום מלכות והרצון להימנע ממתח עם המלך או עם רשות שלטונית מותר לקחת צדקה מהגויים, אבל כפי שהיא מציינת במקרה מעין זה יש לתת את הצדקה דווקא לעניי גויים (דבר שמונע מהם לקבל זכויות בעקבות מעשיהם), כך שגם למסקנה כותבת הגמרא, שמעיקר הדין אין ליהודים לקבל צדקה מגויים¹.

יישוב הרב קוק והרב ולנדברג

אפשרות ראשונה ליישב את הסתירה בין הגמרות, מופיעה בדברי **הרב קוק** (דעת כהן קלב) ו**הציץ אליעזר** (טו, לג) שפסקו, שיש לחלק בין קבלת צדקה מגוי בודד, לקבלת צדקה מגוף ציבורי:

כאשר מדובר בקבלת צדקה ממוסד ציבורי, אותו מוסד מעין מייצג את כלל הגויים בעולם, וכאשר מקבלים מהם צדקה מוסיפים להם זכויות ומחזקים אותם, ודבר זה אסור בכל עניין וכדברי הגמרא בבבא בתרא. לעומת זאת, כאשר מדובר בקבלת צדקה מאדם פרטי, אין בכך חיזוק כללי של הגויים אלא רק חילול ה', ומשום כך במקרים מיוחדים מותר לקבל צדקה, ובלשון הרב קוק: "ולעניות דעתי עיקר יסוד האיסור הוא יותר ברבים מביחיד. ומשם כך ביחיד אמרין רק שאסור לקבל צדקה מן הנכרים משום זילותא, ואמרין התם שהוא דוקא בפרהסיא אבל בצנעה לא, דעיקר ביבוש קצירה שייך דוקא בצדקה דרבים, דרק בצדקה דרבים שייך לומר שבזכות זה תמשך מלכותם, כדפירש רש"י, ולא בצדקה דיחיד."

בעקבות חילוקו פסק **הציץ אליעזר** (טו, לג), שאין איסור לקבל גויה להתנדבות בבית חולים. והסיבה לכך שמדובר בקבלת צדקה מאדם פרטי האסורה רק בגלל חילול ה' - ובמקרה זה אין חילול ה' מכמה סיבות. ראשית כל לדעת **האור שמח** (ב, מח), כשהגוי מקבל בתמורה להתנדבותו, אין בכך איסור, ובאותו המקרה הגויה מקבלת בתמורה אוכל ולינה.

שנית וכפי שראינו לעיל הסיבה שיש בקבלת עזרה מגוי חילול ה' היא, שנראה כאילו היהודים אינם עוזרים אחד לשני. במקרה הזה לעומת זאת, כולם יודעים שיש גם מתנדבים יהודיים, ובכל זאת באופן טבעי וככל בית חולים בעולם עדיין יש מחסור באנשים. שלישית, במקרה זה המתנדבת היא זו שפנתה אל בית החולים לסייע, ולא היהודי ביקש ממנה.

¹ למעשה הגמרא כותבת שאם אותו גוף שלטוני מציין בפירוש שכוונתו "למצוה רבה", מותר להשתמש בכסף גם לצורך פדיון שבויים יהודים, וכן פסק **הרמ"א** (רמד, ב). בטעם דבר החריגה בצדקה זו כתב **המאירי** (ד"ה אחד), שהאיסור לגנוב את דעתו של הגוי, גובר על האיסור להגביר את זכותם. **השולחן ערוך** חלק וסבר, שגם במקרה זה כוונת הגמרא להתיר לפדות רק שבויים גויים, ואין להשתמש בכסף לצורכי יהודים.

חלק מהפוסקים חלוקים על הרב קוק והרב ולנדברג, וסברו שהאיסור לקבל צדקה מגוי יחיד שווה לקבלה מגוי ציבורי. משום כך העלו חילוקים שונים מדוע הגמרא בסנהדרין מתירה לקחת צדקה מגוי בצנעה, ואילו הגמרא בבבא בתרא אוסרת בכל עניין:

א. **הדרישה** (יו"ד שם) כתב לחלק, שהגמרא בסנהדרין המתירה לקבל צדקה מגויים בצנעה, עוסקת באדם שלוקח את הצדקה לעצמו. במקרה זה למרות שהגויים מתחזקים, בגלל שיש לו הנאה ישירה מהכסף אין איסור לקחתו. הגמרא בבבא בתרא האוסרת לקבל, עוסקת בגבאי שמקבל את הכסף על מנת לחלקו לעניים, ומכיוון שאין לנו הנאה ישירה מהכסף - יש בכך איסור, ובלשונו:

"והא דכתב אסור לישראל ליקח צדקה בפרהסיא, משמע דבצנעה מותר לקבל ממנו, והכא קאמר דדוקא לעניי עכו"ם. נראה לחלק שאף על גב שיש זכות לעכו"ם בקבלתו ממנו, מכל מקום מכח הנאה שלו שיהיה לו מעות יכול לקבל ממנו, אבל הגבאי שאין לעצמו הנאה בקבלתו ממנו, ולכן אינו יכול ליתנה לעניי ישראל שהוא יגרום זכות לעכו"ם מחמת אחרים."

ב. **הט"ז** (יו"ד רנד, ב) תמה על חילוקו של הדרישה מדוע ההנאה מקבלת הצדקה גוברת על האיסור לחזק את ידי הגויים?! כמו כן, החילוק בין אדם שנהנה באופן ישיר מכספי הצדקה, לגבאי שמחלק אותם לא ברור. הרי בסופו של דבר יהודים ייהנו מכספי הצדקה, ובפשטות זה לא משנה אם מקבל הצדקה נהנה ממנו ישירות.

משום כך חילק אחרת בין הגמרות וכתב, שהחילוק תלוי במניע הנותן. אם מדובר בגויים שעוזרים בדווקא ליהודים - קבלת צדקה מחזקת אותם ואסורה, ועל כך דיברה הגמרא במסכת בבא בתרא. לעומת זאת, אם מדובר בגויים שעוזרים לכולם, אין חיזוק לגויים אם ייקחו מהם צדקה, אך יש חילול שם שמים שיהודי מקבל צדקה מגוי, ולכן בצנעה או בשעת הדחק יהיה מותר.

קבלת מתנה מגוי

עד כה עסקנו בשאלה האם מותר לקבל כספי תרומה מגויים - דין שונה יש בקבלת מתנה מגויים. **התוספות** (ח ע"א ד"ה יתיב) הקשו, בעוד שכפי שראינו בגמרא בבבא בתרא יש איסור לקבל צדקה מגוי, הגמרא בערכין מתירה לקבל נר מגוי מתנה לבית הכנסת. הם תירצו, שקבלת הנר לבית הכנסת נחשבת כמו קרבן שאינו מחזק את הגויים ומותר לקבלו.

היד רמ"ה (ב"ב קלב) הרחיב את ההיתר וסבר, שלא רק קבלת מתנה לבית הכנסת הנחשבת כמו קבלת נדר מהגויים מותרת, אלא כל קבלת מתנה. ראייה לדבריו הביא מדברי הגמרא בעבודה זרה (ו ע"ב) המספרת, שרבי יהודה הנשיא סירב לקבל מתנה מהמלך ביום חגו לעבודה זרה - משמע דווקא בגלל שזה היה יום חגו הוא סירב, אבל בסתמא אין בעיה (ועיין הערה²).

מתנה מעובד עבודה זרה

שאלה נוספת שנחלקו בה האחרונים היא, האם מותר לקבל מתנה מגוי שעובד עבודה זרה, מחלוקת זו משפיעה בין השאר על קבלת תרומות מאוונגליסטים. הגמרא במסכת עבודה זרה (נא ע"ב) כותבת שעבודה זרה שיש לה גינה או מרחץ, אסור להנות ממנה בטובה, אך מותר להנות ממנה שלא בטובה. נחלקו רש"י ורבינו תם בביאור הגמרא:

א. **רש"י** (ד"ה נהנין) פירש, שאם נהנים מהעבודה זרה בלי לתת לה שכר בתמורה, אין בכך איסור, ולכך כוונת הגמרא כאשר היא כותבת שנהנים ממנה שלא בטובה. לעומת זאת כאשר נותנים לה כסף, יש בכך איסור, משום שמחזקים את עובדי העבודה זרה, וכן פסק להלכה **השולחן ערוך** על פי הבנת **הש"ך** ו**הלבוש**.

ב. **רבינו תם** (שם) פירש הפוך מרש"י. לשיטתו דווקא כאשר משלמים לגוי עובד העבודה זרה על השימוש בחפציו אין איסור, מכיוון שכאשר משלמים מדובר ביחסים של תן - וקח, ואין חשש לקירוב לעבודה זרה. לעומת זאת כאשר לא משלמים לגוי מחזקים לו טובה, ויש חשש לקירוב, וכן פסק **המהרש"ל** (ט"ז שם) - לפי שיטתו קבלת תרומה מאוונגליסטים תהיה בעייתית יותר.

מתנה ממומר

כפי שראינו מותר לקבל מתנה מגוי לבית הכנסת, נחלקו הפוסקים בשאלה האם הוא הדין ליהודי מומר:

א. **המהר"י וויל** (שם) סבר, שמכיוון שטעם ההיתר לקבל מתנה מגוי היא שזה נחשב כמו נדרים ונדבות שמותר לקבל, והרי ממומר לא מקבלים נדבות לבית המקדש, כך שאסור לקבל ממנו מתנה לבית הכנסת, וכך פסק להלכה **הבית יוסף** (יו"ד רנב) ו**הרמ"א** (יו"ד רנד, ב) ובעקבותיהם **השבות יעקב** (ג, צה) ו**הגאון מטישבין** (דובב מישרים ג, צה).

ב. **הש"ך** (שם, ד) העיר על הרמ"א שמדברי **המבי"ט** (ב, ריד) לא משמע כדבריו, ושהוא מתיר לקבל מתנה לבית הכנסת ממומר. בטעם הדבר נימק, שהאיסור לקבל ממומר מתייחס לקרבן בדווקא, אבל הקדש לעניים ולבית הכנסת דינו אחר, ואין איסור לקבלם גם ממומר, ובלשון המבי"ט:

"שאלה: ישראל שהמיר והקדיש בית אחד לבית הכנסת או ילמדנו רבינו האם מקבלים ממנו את מתנתו. **תשובה**: אף על גב דאמרינן אדם כי יקריב מכם ופרש"י מכם ולא כולכם להוציא את המומר היינו בקרבן ודמי ליה אבל בהקדיש לעניים או הקדיש בית לבית הכנסת כנדון דידן (= כמו המקרה שלנו) מקבלין מהם."

ג. **המגן אברהם** (או"ח קנד, יח) ו**המשנה ברורה** (שם, מח) בגישה שלישית כתבו, שלמעשה הרמ"א והמבי"ט כלל לא חולקים, וכל אחד דיבר על מקרה שונה. הרמ"א דיבר על קבלת חפץ לבית כנסת - קבלת חפץ נחשבת כמו קבלת קרבן, ולכן היא אסורה ממומר. המבי"ט דיבר על קבלת תרומה כספית לבית כנסת, ובכך אין בעיה (ולא משמע כך מלשון המבי"ט).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...³

² יש להוסיף שכפי שראינו בהיתר הציץ אליעזר לעיל, בין לדעת התוספות ובין לדעת הי"ד רמה, כאשר הגוי מקבל רווח כזה או אחר מקבלת התרומה או המתנה, מותר לקחתה מכיוון שאין בקבלתה חילול שם שמים או רווח רוחני לגויים. בעקבות כך פסק **האור שמח** (ב, מח) שמותר לקבל מתנה מראש עיר, מכיוון שכונתו בדרך כלל להשיג רווח פוליטי.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com